

Kunstgeschiedenis ^{voor} dummies[®] 2e editie

SPIEBRIEF

Kunsthistorische tijdbalk

Kunstperiode/ beweging	Kenmerken	Belangrijkste kunstenaars en werken	Gebeurtenissen
Steentijd (30.000-2500 v.C.)	Grotschilderingen; vruchtbaarheidsgodinnen; megalithische constructies	Grotschilderingen van Lascaux; <i>Venus van Willendorf</i> ; Stonehenge	IJstijd eindigt (10.000-8000 v.C.); nieuwe steentijd en eerste permanente nederzettingen (8000-2500 v.C.)
Mesopotamië (3500-539 v.C.)	Krijgskunst en vertellingen in stenen reliëfs	<i>Standaard van Ur</i> ; <i>Isjtarpoort</i> ; <i>stèle met de Codex van Hammurabi</i>	Sumeriërs vinden het schrift uit (3400 v.C.); Hammurabi schrijft zijn wetten (1780 v.C.); Abraham sticht het monotheïsme
Egypte (3100-30 v.C.)	Kunst richt zich op hierna maals; piramiden en graf-schilderingen	Imhotep; trappiramide, grote piramiden; <i>Hoofd van Nefertiti</i>	Narmer verenigt Opper/Neder-Egypte (3100 v.C.); Ramses II strijdt tegen de Hittieten (1274 v.C.); Cleopatra sterft (30 v.C.)
Griekenland en hellenisme (850-31 v.C.)	Grieks idealisme: evenwicht, perfecte verhoudingen; architectonische orden (Dorisch, Ionisch, Korinthisch)	Parthenon; Myron; Phidias; Polykleitos; Praxiteles; beelden van de <i>Kritiosjongen</i> ; <i>Diskobolos</i> ; de <i>Laocoöngroep</i> ; <i>Venus van Milo</i>	Athene verslaat Perzië bij Marathon (490 v.C.); Peloponnesische oorlog (431-404 v.C.); veroveringen van Alexander de Grote (336-323 v.C.)
Romeinen (500 v.C.-476 n.C.)	Romeins realisme: praktisch en nuchter; de boog	<i>Augustus van Prima porta</i> , Colosseum; zuil van Trajanus; Pantheon	Julius Caesar vermoord (44 v.C.); Augustus wordt keizer (27 v.C.); Diocletianus splitst het rijk (292 n.C.); de val van Rome (476 n.C.)
Byzantijnse Rijk en islam (476-1453)	Byzantijnse mozaïeken; islamitische architectuur en doolhofachtige ontwerpen	Hagia Sofia; Andrej Roeblov; moskee van Cordoba; het Alhambra	Justinianus herstelt deels het West-Romeinse Rijk (533-562); iconoclasme (726-843); geboorte van de islam (610) en islamitische veroveringen (632-732)
Middeleeuwen (500-1400)	Keltische kunst; Karolingische renaissance; romaans; gotiek	St.-Sernin; kathedraal van Durham; Chartres; Cimabue; Duccio; Giotto	Invalen van de Vikingen (793-1066); Slag bij Hastings (1066); kruistochten I-IV (1095-1204); Zwarte Dood (1347-1351); Honderdjarige Oorlog (1337-1453)
Vroege en hoge renaissance (1400-1550)	Wedergeboorte van de klassieke kunst	Deuren van Ghiberti; Brunelleschi; Donatello; Botticelli; Da Vinci; Michelangelo; Rafaël	Gutenberg ontwikkelt de boekdrukkunst (1447); Turken veroveren Constantinopel (1453); Columbus bereikt de Nieuwe Wereld (1492); Maarten Luther begint de Reformatie (1517)
Renaissance in Venetië en het Noorden (1430-1550)	De renaissance verspreidt zich in noordelijke richting naar Frankrijk, de Lage Landen, Polen, Duitsland en Engeland	Bellini; Giorgione; Titiaan; Dürer; Brueghel; Bosch; Jan van Eyck; Rogier van der Weyden	Concilie van Trente en Contrareformatie (1545-1563); Copernicus bewijst dat de aarde rond de zon draait (1543)
Maniërisme (1527-1580)	Kunst die zich niet aan de regels houdt; kunstgrepen boven natuur	Tintoretto; El Greco; Pontormo; Bronzino; Sofonisba Anguissola; Lavinia Fontana	Magellaan vaart de wereld rond (1520-1522)

Kunstgeschiedenis ^{voor} dummies® 2e editie

SPIEKBRIEF

Kunstperiode/ beweging	Kenmerken	Belangrijkste kunstenaars en werken	Gebeurtenissen
Barok (1600-1750)	Pracht en praal voor God; kunst als wapen in de religieuze strijd	Rubens; Rembrandt; Hals; Caravaggio; Artemisia Gentileschi; Elisabetta Sirani; Judith Leyster; Velázquez; Paleis van Versailles	Dertigjarige Oorlog tussen katholieken en protestanten (1618-1648)
Neoclassicisme (1750-1850)	Kunst die teruggrijpt op de Grieks-Romeinse gratie en grandeur	David; Ingres; Joshua Reynolds; Angelica Kauffmann; Élisabeth Vigée-Le Brun; Labille-Guiard; Canova; Houdon	Verlichting (achttiende eeuw); industriële revolutie (1760-1850)
Romantiek (1780-1850)	De triomf van de verbeelding en individualiteit	Caspar David Friedrich; Gericault; Delacroix; Turner; William Blake; Henry Fuseli; Goya	Amerikaanse Revolutie (1775-1783); Franse Revolutie (1789-1799); Napoleon tot keizer van Frankrijk gekroond (1803)
Realisme, Hudson River School, prerafaëlieten, The Ten, Ashcan School (1848-1910)	Arbeidersklasse en boeren als onderwerp; rustieke schilderkunst <i>en plein air</i>	Corot; Courbet; Daumier; Bonheur; Millet; Cole; Durand; Bierstadt; Catlin; Homer; Eakins; Rossetti; Spartali Stillman; Millais; Dewing; Tarbell; Benson; Sloan; Luks	Europese democratische revoluties van 1848; westwaartse uitbreiding van de Verenigde Staten, goudkoorts in Californië in 1849
Impressionisme (1869-1885)	De vluchtige effecten van natuurlijk licht vastleggen	Monet; Manet; Renoir; Pissarro; Cassatt; Morisot; Degas; Chase; Hassam; Frieseke; Peterson	Frans-Pruisische Oorlog (1870-1871); eenwording van Duitsland (1871)
Post-impressionisme (1886-1892)	Een milde opstand tegen het impressionisme	Van Gogh; Gauguin; Cézanne; Seurat; Ensor; Toulouse-Lautrec; Rodin	Belle Époque (laat-negentiende-eeuw); Japan verslaat Rusland (1905)
Fauvisme en expressionisme (1905-1939)	Harde kleuren en platte vlakken (fauvisme); emotie zorgt voor vervorming	Matisse; Derain; Kirchner; Kandinsky; Gabriel Münter; Franz Marc; Käthe Kollwitz; Gustav Klimt; Egon Schiele	Bokseropstand in China (1900); Eerste Wereldoorlog (1914-1918)
Kubisme, futurisme, suprematisme, constructivisme, De Stijl, precisionisme, de Harlem Renaissance (1905-1944)	Kunstexperimenten van voor en na de Eerste Wereldoorlog; nieuwe vormen om het moderne leven weer te geven	Picasso; Braque; Leger; Boccioni; Severini; Malevich; Tatlin; Gabo; Mondriaan; O'Keeffe; Demuth; Sheeler; Douglas; Johnson; Savage	Russische Revolutie (1917); Amerikaans vrouwenkiesrecht (1920)

Inhoud in vogelvlucht

Inleiding	1
Deel 1: Kunstgeschiedenis: de basis	5
HOOFDSTUK 1: Kunst door de eeuwen heen	7
HOOFDSTUK 2: Waarom mensen kunst maken en wat het allemaal betekent	17
HOOFDSTUK 3: De belangrijkste kunstbewegingen	25
Deel 2: Van grot tot Colosseum: oude kunst	33
HOOFDSTUK 4: Magische jagers en psychedelische grotkunstenaars	35
HOOFDSTUK 5: Goden, oorlogen en spijkerschrift: Mesopotamische kunst	45
HOOFDSTUK 6: Met één been in het graf: de kunst van het oude Egypte ...	59
HOOFDSTUK 7: De oude Grieken, uitvinders van de moderne wereld	79
HOOFDSTUK 8: Etruskische en Romeinse kunst: lenen bij de Grieken	99
Deel 3: Kunst na de val van Rome: 500-1760	117
HOOFDSTUK 9: Gesneden beelden: vroegchristelijke, Byzantijnse en islamitische kunst	119
HOOFDSTUK 10: Mystici en manuscripten: middeleeuwse kunst	141
HOOFDSTUK 11: Herboren cultuur: de vroege en hoge renaissance	173
HOOFDSTUK 12: Laatgotiek en verdere opmars van de renaissance	197
HOOFDSTUK 13: Kunst waarvoor je je nek uitsteekt: het maniërisme	225
HOOFDSTUK 14: Toen de renaissance barok werd	245
HOOFDSTUK 15: Zwieren en zwaaien met de rococo	279
Deel 4: Industriële revolutie en artistieke evolutie: 1760-1900	291
HOOFDSTUK 16: Terug naar Rome en Griekenland: het neoclassicisme	293
HOOFDSTUK 17: Romantiek: naar binnen reiken en naar buiten treden	315
HOOFDSTUK 18: Wat je ziet is wat je krijgt: realisme	331
HOOFDSTUK 19: Eerste indrukken: het impressionisme	359
HOOFDSTUK 20: Een eigen indruk maken: het postimpressionisme	379
Deel 5: 20e- en 21e-eeuwse kunst	399
HOOFDSTUK 21: Van fauvisme tot expressionisme	401
HOOFDSTUK 22: Kubistische puzzels en futuristische snelheidsduivels	419
HOOFDSTUK 23: Dada, surrealisme en abstract expressionisme	437
HOOFDSTUK 24: Alles kan en mag in de fifties en sixties	469
HOOFDSTUK 25: Fotografie: van wetenschap tot kunst	491
HOOFDSTUK 26: De nieuwe wereld: postmoderne kunst	507

1

Kunstgeschiedenis: de basis

IN DIT DEEL . . .

Onderscheid maken tussen kunstgeschiedenis en geschiedenis

De effecten van cultuur en maatschappij op de kunst begrijpen

Weten waarom kunstenaars kunst maken

De ontwerpelementen uitpluizen

Kunstperioden en kunstbewegingen herkennen

Kunstgeschiedenis versus geschiedenis

Hoe kunstperioden verbonden zijn met omgeving en cultuur

Kunsthistorische perioden identificeren

De effecten van hedendaagse spanningen op de ontwikkeling van de kunst

Hoofdstuk 1

Kunst door de eeuwen heen

Waarom zou je kunstgeschiedenis studeren en niet muziekgeschiedenis, literatuurgeschiedenis of de geschiedenis van de postzegel? Kunstgeschiedenis, die rond 30.000 v.C. begint met de vroegste grottschilderingen (zie hoofdstuk 4), is zo'n 26.500 jaar ouder dan het schrift! Daarmee is kunstgeschiedenis zelfs ouder dan de geschreven geschiedenis, die pas begint bij het ontstaan van het schrift rond 3500 v.C. Samen met archeologie vormt kunstgeschiedenis een van de belangrijkste bronnen voor kennis over de prehistorie (alles vóór 3500 v.C.). Grottschilderingen, beelden en architectuur vormen samen een levendig, zij het onvolledig, beeld van het leven in de steen- en bronstijd. Zonder kunstgeschiedenis zouden we een stuk minder weten over onze vroege voorouders.

Oké, maar waarvoor heb je kunstgeschiedenis nog nodig als rond 3500 v.C. het schrift zijn intrede heeft gedaan? Geschiedenis is het *dagboek* van het verleden: geschriften van oude volken over zichzelf in combinatie met een interpretatie daarvan. Kunstgeschiedenis is de *spiegel* van het verleden. Ze laat ons *zien* wie we waren, in plaats van het ons in woorden te vertellen, zoals geschiedenis doet. Zoals homevideo's de geschiedenis van een familie laten zien (wat je droeg toen je vijf was, hoe je lachte en wat je voor je verjaardag kreeg), zo is kunstgeschiedenis de 'homevideo' van de gehele menselijke familie in de loop der eeuwen.

Geschiedenis is de studie van oorlogen en veroveringen, migratie en politieke en sociale experimenten. Kunstgeschiedenis is een weergave van het innerlijke leven van de mens: zijn aspiraties en inspiraties, zijn hoop en angsten, zijn spiritualiteit en zijn gevoel van eigenwaarde.

Kunstperioden en cultuur verbinden

De kunstgeschiedenis is verdeeld in *perioden* en *bewegingen* (of *stromingen*), die het werk van een groep kunstenaars gedurende een bepaalde periode vertegenwoordigen. Het verschil tussen een periode en een beweging heeft te maken met duur (perioden duren meestal langer dan bewegingen) en intentie (bewegingen hebben een specifieke bedoeling). Zie hoofdstuk 3 voor meer over kunstbewegingen. Een kunstperiode kan variëren van 27.000 jaar tot 50 jaar, afhankelijk van de snelheid van culturele verandering.

Hier zijn een paar voorbeelden van kunstperioden en bijbehorende culturele kenmerken:

- » **Prehistorische kunst, het eerste deel van de langste kunstperiode**, begint met de eerst bekende kunst rond 30.000 v.C., plus of min een paar duizend jaar, en duurt tot het einde van het paleolithicum, oftewel de oude steentijd, rond 10.000 v.C. De exacte duur hing af van waar de kunstenaars leefden ten opzichte van de aflopende ijstijd. In die tijd veranderde de cultuur met het tempo waarin een gletsjer smolt... en dat was lang vóór de opwarming van de aarde.
- » **Prehistorische kunst, het volgende deel van de eerste periode**, het neolithicum of de nieuwe steentijd, duurde ruwweg nog eens 6500 jaar, van 10.000 tot 3500 v.C., weer afhankelijk van waar mensen leefden. In de eerste periode gebruikten de mensen stenen werktuigen, deden aan jagen en verzamelen (in de oude steentijd) of landbouw (in de nieuwe steentijd), en konden niet schrijven. Dit zijn de bepalende culturele kenmerken van deze periode.

In de nieuwe steentijd (het neolithicum) bereikte de schilderkunst een dieptepunt, ondanks dat mensen beschikten over betere stenen werktuigen, kuddes gedomesticeerde dieren en permanente nederzettingen. Maar de architectuur kwam echt van de grond met enorme structuren zoals Stonehenge, tempels en de eerste steden.

Hoewel ze niet konden schrijven, konden mensen in de oude en nieuwe steentijd zich zeker uitdrukken met verf en beeldhouwwerk. In de oude steentijd schilderden kunstenaars afbeeldingen van dieren op grotwanden en beeldhouwden ze dierlijke en menselijke vormen in steen. Het

lijkt erop dat hun kunst deel uitmaakte van een magisch of sjamanistisch ritueel, een vroege vorm van visualisatie, om hen te helpen bij de jacht.

» **De neoclassicistische kunstperiode** duurde daarentegen maar ongeveer 65 jaar, van 1765 tot 1830. De druk van de industriële revolutie versnelde het tempo van sociale en culturele veranderingen na het midden van de achttiende eeuw.

Waarom zou je dat oeroude verleden oprakelen?

Oude kunst leert ons over religies van toen (voorlopers van onze huidige godsdiensten) en de verschrikkingen van oorlogstuig. Het monument van Ramses II ter ere van zijn strijd tegen de Hittieten (zie hoofdstuk 6) en de zuil van Trajanus ter ere van diens verovering van Dacië (zie hoofdstuk 8) zijn blijvende getuigen van oorlogen die naties hebben gevormd en die de talen hebben bepaald die we vandaag de dag nog spreken.

Kunst is niet beperkt tot schilderijen en sculpturen. Architectuur, een andere kunstvorm, onthult de manier waarop mannen en vrouwen reageerden op en overleefden in hun omgeving en ook hoe zij zichzelf definiëerden en verdedigden. Bouwden ze ondoordringbare muren rond hun steden? Lieten ze monumenten oprichten ter ere van hun eigen ego, zoals veel Egyptische farao's (zie hoofdstuk 6)? Bouwden zij tempels ter ere van hun goden of voor de glorie van hun beschaving, zoals de Grieken (zie hoofdstuk 7)? Of was architectuur machtsvertoon waarmee ze vijanden konden intimideren, zoals de Romeinen dat deden (zie hoofdstuk 8)?

Mesopotamische periode (3500–500 v.C.) en Egyptische periode (3100–332 v.C.)

Als we weten wie we drieduizend jaar geleden waren, tijdens de Mesopotamische of de Egyptische periode, hebben we een beter idee van wie we nu zijn. Mesopotamische kunst is meestal macho oorlogskunst, propaganda-kunst of religieuze en grafkunst. Egyptische kunst was bijna allemaal grafkunst: kunst om de doden zonder haperingen naar het hiernamaals te leiden. Door Mesopotamische en Egyptische kunst te leren lezen, leren we ook over hun invloed op latere culturen, vooral die van de oude Grieken en Romeinen, en hoe de Grieken en Romeinen op hun beurt ons nog steeds beïnvloeden, begeleiden en inspireren.

Hoofdstuk 8

Etruskische en Romeinse kunst: lenen bij de Grieken

De fantastische cultuur van de Grieken had een grote uitwerking op de omliggende landen. Vooral de Etrusken en Romeinen speelden veelvuldig leentjebuurt bij de Grieken. Beide volken wisten de Griekse kunst echter nieuwe richtingen te geven waarin hun eigen unieke beschavingen werden weerspiegeld.

De mysterieuze Etrusken

De Etrusken verschenen rond de achtste eeuw v.C. in Centraal-Italië, ongeveer op hetzelfde moment dat de Grieken koloniën stichtten in Zuid-Italië en op Sicilië. Omdat ze geen eigen schrift hadden, namen de Etrusken het

Griekse alfabet over en pasten het aan. Ze namen ook Griekse kunststijlen en -technieken over en integreerden een handvol Griekse goden in hun eigen godsdienst.

Net als de Grieken vormden de Etrusken een confederatie van stadstaten, niet een natie of een rijk. Niettemin beheersten ze tegen de zesde eeuw v.C. het grootste deel van Italië en heersten ze zelfs over Rome van 616 tot 509 v.C. In dat jaar stootten Brutus (mogelijk een voorvader van de Brutus die 450 jaar later Julius Caesar vermoordde) en anderen de laatste koning van Rome, de Etruskische Tarquinius Superbus, van de troon en stichtten een republiek.

Van tempel tot tombe: Griekse invloed

Er is bijna niets over van de Etruskische architectuur. Vitruvius, een Romeinse architect en schrijver uit de eerste eeuw v.C., beschreef enkele tempels die hij met eigen ogen had gezien. Volgens hem waren ze bijna vierkant, met een gelijk oppervlak voor de voorhof en het tempelinterieur. Ze hadden eenvoudige zuilen met entablementen en timpanen, zoals de Dorische tempels van de Grieken. Maar in plaats van kalksteen en marmer waren Etruskische tempels gebouwd van kleitichels. (Zie hoofdstuk 7 voor meer over entablementen en timpanen.) Andere verschillen tussen Etruskische en Griekse tempels waren dat Etruskische tempels een hoofdingang aan de voorzijde hadden, in tegenstelling tot toegang rondom zoals Griekse tempels, en dat de verhoudingen gedrongen waren, met zwaardere daklijnen dan hun Griekse tegenhangers.

Glimlach in steen: de eeuwig gelukkige Etrusken

Er is niet veel bekend over de Etrusken, omdat de Romeinen hun rijk aan het einde van de vijfde eeuw v.C. stad voor stad veroverden en de gehele bovengrondse cultuur verwoestten. Tegen de eerste eeuw v.C. waren alleen hun graftomben nog over. Om iets te weten te komen over de Etruskische cultuur, moeten we de huizen van de doden bezoeken, die veel leken op de huizen van de levenden. Sommige Etruskische begraafplaatsen waren zelfs ontworpen als ondergrondse steden met straten die de graven met elkaar verbonden, waarschijnlijk zodat de doden elkaar konden bezoeken.

De meeste geleerden geloven dat de *vroege* Etrusken de dood zagen als een voortzetting van het leven. Zij waren de eerste oude beschaving die

de dood met een glimlach in de ogen keek. Tenminste, hun grafbeelden glimlachten. Dit is waarom:

- » **De dood heeft geen duistere kant.** De vroege grafdecoraties tonen niet de duistere kant van de dood (wat die ook moge zijn), maar de vreugde van het leven. Vogels vliegen over de wanden, dolfijnen zwemmen door geschilderde zeeën, halfnaakte dansers draaien vrolijk en erotisch rond, er wordt gefeest, vissers vissen en jagers achtervolgen hun prooi.
- » **Het feest gaat door.** De vroege Etrusken leken de dood tegelijkertijd te beschouwen als een picknick, een safari en een feest dat de hele nacht doorging. Geen wonder dat hun beelden glimlachten.
- » **Het is de archaïsche Griekse manier.** Een andere reden voor de glimlachende beelden is dat de Griekse archaïsche beelden (de *kouros* en *kore* in hoofdstuk 7) meestal glimlachten; de Etrusken kopieerden dit.

TIP

CULTURELE
WIJSHEID

De archaïsche glimlach van Griekse beelden had iets verplichts. Er lijkt niet echt een reden te zijn voor de glimlach; het was gewoon een conventie, zoals ‘cheese’ zeggen voor een fotograaf.

In latere Etruskische tomben is de dood echter minder aantrekkelijk afgebeeld. De grafmonumenten zijn duister en op de muren zijn soms demonen geschilderd. Het is duidelijk dat de Grieken de latere Etrusken hadden aangestoken met hun duistere beeld van de dood in de Hades, door de Griekse dichter Homerus ‘vreugdeloos koninkrijk van de doden’ genoemd (*Odyssee*, boek 11). Op een Etruskische grafschildering treffen we de Griekse driekoppige hellehond Cerberus aan, die de wacht houdt bij de poorten van Hades om ervoor te zorgen dat niemand vertrekt.

Rome: republiek en keizerrijk

Rome begon in de zevende eeuw v.C. als een door koningen geregeerde stadstaat. Nadat koning Tarquinius in 509 v.C. was afgezet, werd Rome een republiek, die door twee consuls, een senaat, twee volksvergaderingen en later een groep van tien volkstribunen werd geregeerd. Een korte geschiedenis van de Romeinse inspanningen om een functionerende republiek te stichten wordt geschetst in de kadertekst ‘Streven naar een representatieve regering’.

Later maakten ambitieuze mannen als Julius Caesar gebruik van de machtsstrijd binnen de republiek om zichzelf naar boven te werken. Dergelijk opportunisme en de weigering van de bovenklasse om de macht te

Hoofdstuk 22

Kubistische puzzels en futuristische snelheidsduivels

Het kubisme en het futurisme (respectievelijk begonnen in 1908 en 1909) vernieuwden de kunst door tegelijkertijd meerdere kanten van een object te laten zien, iets wat geen enkele kunstenaar vóór hen had gedaan, met uitzondering van Cézanne, die deze techniek in beperkte mate toepaste. Als je jezelf ooit in een kleedkamerspiegel hebt gezien en in de war raakte van al die gefragmenteerde beelden van jezelf, dan ben je op de goede weg om de vlakke doeken van de kubisten te ontcijferen; die tonen een object van alle kanten tegelijk. De futuristen, die verslaafd waren aan snelheid, wisten een reeks bewegingen of een opeenvolging van gebeurtenissen in de tijd in één keer op het doek te plaatsen.

Beide groepen vonden dat vroegere kunstenaars het leven verkeerd hadden weergegeven, door het maar vanuit één standpunt te schilderen. In 1905 publiceerde Albert Einstein zijn relativiteitstheorie, waarin hij beweerde dat kaders van ruimte en tijd fluctueren, afhankelijk van het standpunt of de positie van de beschouwer. Einstein bewees ook dat energie en materie in feite hetzelfde zijn. De futuristen gebruikten deze theorie om beweging (energie) en materie met elkaar te laten versmelten.

Kubisme: van alle kanten bekeken

Wat is kubisme? Breek een ei en probeer de stukjes dan weer aan elkaar te leggen op een plat vlak. Ziedaar, je hebt een kubistisch werk gemaakt! Je ziet alle kanten van het ei tegelijk en herkent het toch nauwelijks als ei.

Kubistische kunstenaars gingen de richting van de abstractie op door de fysieke realiteit in geometrische vormen op te breken, meestal tot kubussen. Vervolgens herschikten ze de kubussen (vaak onafhankelijk van wat ze voorstelden) op een plat vlak met nauwelijks of geen perspectief. Een kubistisch schilderij stelt je in staat een object te zien vanuit meerdere standpunten tegelijk, hoewel je het object misschien niet herkent.

Kubisten fragmenteerden niet alleen het hoofdonderwerp van hun schilderij (het ei), maar ook de achtergrond (de koekenpan, de koelkast of de keuken). Bij het reconstrueren van de fragmenten vermengden ze vaak het onderwerp met de achtergrond, zodat deze fysieke werkelijkheden op elkaar inwerken. Met andere woorden: als je zowel het ei als de koekenpan fragmenteert en vervolgens weer reconstrueert, kan het zijn dat de koekenpan in het ei zit in plaats van andersom.

De eerste kubisten waren Georges Braque en Pablo Picasso. Het eerste volledig kubistische schilderij is Braques *Huizen in L'Estaque*. De cluster van kubusvormige huizen doet denken aan een lawine op een steile helling. Het schilderij heeft bijna geen diepte; de huizen op de achtergrond vormen eenvoudigweg de bovenkant van de lawine. Andere kubisten zijn onder meer Juan Gris, Jean Metzinger, Albert Gleizes en Marie Laurencin, totdat haar stijl in de jaren twintig van de vorige eeuw veranderde.

Pablo Picasso

De kunst van Pablo Picasso (1881-1973) domineert een groot deel van de twintigste eeuw, waarschijnlijk omdat ze voortdurend meeging met de nieuwste ontwikkelingen of deze zelfs een paar stappen voor was. Zijn kunst maakte verschillende fasen door vanaf het moment dat hij in Parijs kwam aan het einde van de jaren negentig van de negentiende eeuw. Als tiener dompelde hij zichzelf onder in de nieuwste Parijse trends. Rond zijn twintigste werd hij zelf de *trendsetter*. Zijn eerste belangrijke fase was zijn blauwe periode (1901-1904), die werd gevolgd door zijn roze periode (1905-1908), zijn analytisch-kubistische periode (1908-1912) en zijn synthetisch-kubistische periode (1912-1919). Hierna hield Picasso op met perioden, maar zijn kunst bleef zich wel ontwikkelen.

Picasso's eerste periode heet de blauwe periode omdat hij verschillende tinten blauw gebruikte en ongelukkige of neerslachtige (denk aan 'the blues') mensen afbeeldde. Er wordt wel gezegd dat Picasso zelf 'blue' was in die tijd, omdat een goede vriend van hem, Carlos Casagemas, in 1901 zelfmoord had gepleegd. De twee jongemannen waren in 1900 samen naar Parijs getrokken. Niet lang daarna schoot Casagemas zichzelf in een Parijs' café dood nadat de vrouw van wie hij hield, Laure Gargallo, alias Germaine, hem had afgewezen, mogelijk omdat hij impotent was. Hij probeerde haar neer te schieten, miste en richtte toen het pistool op zichzelf.

Picasso schilderde verschillende eerbetonen aan zijn vriend, onder meer *Dood van Casagemas* en *Evocatie: de begrafenis van Casagemas*, waarna hij overging op zijn blauwe periode. Een van de opmerkelijkste schilderijen uit die periode is *Leven* of *La Vie* (zie figuur 22.1) uit 1903. We zien een stel jonge geliefden en aan de andere kant een oudere vrouw met een jong kind op de arm. De oudere vrouw kijkt naar hen, zij kijken niet naar haar, hoewel de melancholische man naar de vrouw en het kind wijst. Misschien staat het kind voor de baby die ze willen hebben. Het stel en de vrouw *confronteren* elkaar in een ruimte waarin geen van beiden weet door te dringen.

FIGUUR 22.1: *La Vie* is een van de raadselachtigste schilderijen uit Picasso's blauwe periode.

Gift van het Hanna Fund / Cleveland Museum of Art

De naaktheid van het stel toont hun kwetsbaarheid. De kleding en gezichtsuitdrukking van de vrouw suggereren kracht. Op de achtergrond staan twee oningelijste schilderijen, een met een kwetsbare naakte vrouw in foetushouding, de ander met ook zo'n vrouw en een naakte man die haar probeert te troosten. De enige tevreden persoon in het schilderij is het kind dat slaapt in de armen van de oudere vrouw, die ze als een baarmoeder om het kind heeft geslagen. De herhaalde foetusposities en de levensfasen die door het kind, het jonge stel en de oudere vrouw worden weergegeven, suggereren de levenscyclus (*La Vie*) en mogelijk de behoefte om terug te keren naar de baarmoeder, een behoefte die nooit vervuld lijkt te kunnen worden.

Picasso gaf de jongeman het gezicht van Casagemas, wat het werk een extra betekenis geeft. Röntgenopnamen van onderlagen van het schilderij

laten zien dat in een eerdere versie de jonge vrouw van Casagemas zwanger was. Misschien zinspeelt dit op een echte of gewenste zwangerschap die hun scheiding veroorzaakte (afhankelijk van of Casagemas impotent was). Nog vreemder is het feit dat Picasso oorspronkelijk zijn eigen gezicht schilderde in plaats van dat van Casagemas. We weten wel dat Germaine kort na Casagemas' zelfmoord Picasso's model en minnares werd.

De brug tussen Picasso's realistische schilderijen en het kubisme is *Les Femmes d'Alger* (zie figuur 22.1), geschilderd tussen 1908 en 1911. In dit schilderij is Avignon niet de Franse stad, maar een straat in de rosse buurt van Barcelona. De 'demoiselles' zijn prostituees die de beschouwer benaderen als een mogelijke klant. (Ironisch is dat *demoiselle* 'dame', 'vrijgezel', 'maagd' of 'oude vrijster' betekent.) Picasso ontmaskert deze vrouwen, geeft ze bloot en laat ons daarmee zowel hun innerlijke natuur zien als ook de geometrische structuur onder hun huid.

© Succession Picasso/DACS, London 2021 / Bridgeman Images

FIGUUR 22.2:
Les Femmes d'Alger is Picasso's baanbrekende schilderij. Het kondigde de revolutie van de abstracte kunst aan en stimuleerde deze.

In 1906 en 1907 ontdekte Picasso de primitieve Iberische kunst, Gauguin's primitivisme (zijn Tahitaanse werk; zie hoofdstuk 20) en Afrikaanse kunst, die vanuit de Franse koloniën per schip naar Parijs kwam. Picasso en andere Parijse kunstenaars waren diep onder de indruk van Afrikaanse kunst, omdat die de menselijke figuur reduceerde tot semiabstracte vormen die alleen de meest essentiële details van het lichaam en het karakter lieten zien. Picasso, die zei dat 'kunst het elimineren van het onnodige' is, waardeerde dit aspect van de Afrikaanse kunst: de focus op het essentiële. Hij leerde er een nieuwe beeldtaal door die hij aanpaste en de rest van zijn leven zou toepassen.